

SIYASÎ İLİMLER VE HUKUK

SIYASÎ DÜNYA GÖRÜSLERİ (*)

Yazan : *Stephen B. Jones*

Çeviren : *Behiç Hazar*

Modern insanı, dünyadaki bütün kokuları aynı zamanda koklayabilen bir av köpeğinin durumunda görenler vardır. Böyle bir haldeki av köpeği her halde sinir zafiyetine uğrardı. Zaten insanların bazılarında bu hale duçar olmuşlardır. Mamafih bazı kimseler de başka bir hal çaresi bulmuşlar ve her gün etrafımıza saran haberleri süzüp bir sıraya sokan sistemler ittihaz etmişlerdir. Hakikaten böyle sistemler zaruridir. Çünkü onlarsız karara varmağa imkân yoktur.

Düşünen bir insan, haberleri içinden geçirebileceği bir süzgeç tasarlamıştır. Böyle süzgeçlerden bir tanesi coğrafidir. En cahil insanın bile, yanlış ve noksan olsa dahi, kendine göre bir coğrafya fikri vardır. Meselâ : Brüksel, Birezilya ve Suriye'den gelen mektupları "muhtelif adalar" dosyası içinde toplayan memurun bile kendine göre bir coğrafya fikri vardır. Bir kimsenin coğrafî mekân fikri mahalli, mıntakavî veya cihan şumul olabilir. Medenî bir memleketin münevverinin dünyaya şamil bir görüşü vardır ve hattâ sokaktaki adamın da görüşü bu şekle doğru yönelmektedir. Fakat bu görüş dünyayı olduğu gibi görebilmekte midir ?

Mevzuumuz "Siyasî Dünya Görüşleri" dir. Bu konudaki iki makalenin birincisi olan bu yazıda iki başlıca gurup görüş üzerinde durulmaktadır. Birinci görüş fiziki coğrafya vakıalarından çıkarılmakta ve siyasî tefsirler yapılmaktadır, diğer görüş beşerî coğrafyadan çıkmaktadır. Bu mecmuanın ilerdeki nüshalarından birinde çıkacak olan ikinci görüş stratejik fikirlerden mülhem olmaktadır.

Bu makelede ansiklopedik şekilde bir ele alış tarzından ziyade, dünyaya ne şekilde görüşler atfedildiğine dair misaller vereceğiz, ve neticelerini tahlil edeceğiz. Bazı fikirleri, bazı şahıslarla ilgili olarak inceleyeceğiz.

(*) «The Geographical Review» dergisinin Temmuz 1955 sayısındaki «Views of the Political World» başlıklı makaleden kısaltılarak çevrilmiştir. Siyasî Coğrafya sahasındaki yazıları ile tanınmış Dr. Jones, Yale Üniversitesinde Coğrafya Profesörüdür.

memiz bu fikirlerin o şahıslar tarafından yaratıldığı manasına alınmamalıdır. Bu şahısların çoğu fikirleri politik maksatlara adapte etmekte mühim rol oynamış kimselerdir. Bahsettiğimiz bazı şahıslar sırf harita üzerine global bir fikir yaratmışlardır. Böyle haritaya bakarak yaratılan teorilerin çoğu boş çıkmıştır. Bir çeşit öncülük yapan bu kimseleri bazan tenkide mecbur kalacaksak ta kastımız onları zem etmek değildir.

Pratik insanlar global görüşe sahip olmuşlardır ve bu görüşe göre kararlar vermişlerdir. Bir milletin çalışmalarının istikameti, liderlerinin global düşünce süzgeçleri vasıtasıyla tayin edilebilir. Global görüş, malumatın tasnif edildiği basit bir sistemden daha başka bir şeydir ve esas itibariyle bir değerlendirme sistemidir. Fakat bu meyanda bir tahrif (distortion) sistemi de olabilir.

Hartshorne, global görüş ihtiyacına işaret etmiş ve meseleyi vaz'etmiştir:

Global harpler ve global siyasî münasebetler çağında, siyasî coğrafyacının dünyayı bir bütün olarak zihninde tutmasına lüzum vardır. Fakat pratik güçlükler, bütün dünya münasebetleri örneklerini aynı zamanda mütalâa etmeyi gayet müşkil kılmaktadır. Bu münasebetler küre üzerinde oldukları gibi, görülmeleri gerektiğinden, coğrafyacının en mümtaz aleti olan harita bile maksada kifayet etmemektedir. Keza küre de düz haritanın yerini tutamaz, zira kürenin her iki tarafını birden aynı zamanda görmek mümkün değildir.

Kürevi münasebetleri tahayyül edebilmek meselesi cidden güçtür ve haritalar aslında var olmayan dünya görüşü tipleri yaratmıştır. Fakat *Hartshorne*'un bahsettiği pratik güçlük yegâne güçlük değildir. Hafıza, hayal ve eğitim haritaların ve kürelerin mahdut bıraktıkları tarafları tamamlıyabilirler. Asıl pratik güçlük dünya hakkındaki muazzam malûmattır. Fakat bu da bizi başladığımız yere geri götürüyor. Bizi global sistemler aramaya icbar eden ve aynı zamanda bu sistemleri kifayetsiz yapan şey bu malûmat ummanıdır. Paradoks olarak diyebiliriz ki, bizi «dünyayı bir bütün olarak zihinde tasavvur etmek» işine zorlayan «dünya münasebetlerinin bütün örneklerini aynı anda» tetkikinin pratik güçlüğüdür.

Mıntakalar ve İklim Bölgeleri

En sağlam global görüşlerdin birisi arzî bölgelerdir (latitudinal zones). Dünyaya bu çeşit nazar klâsik zamanlarda bir realite taşıyordu. Klâsik zamanda, sadece ökümenin iklim ve bitki kuşakları latitudinal olmakla kalmıyor aynı zamanda klâsik medeniyetin çevrelediği büyük deniz ve başlıca arızalar da (latitudinal) idi.

Bu gün bölgeler tasnifi bilinen dünyaya nazaran daha zayıf birer yakıştırımadır. 1941 yılına kadar Birleşik Amerika Ordusu Levazım Dairesinin üç standart giyecek ve teçhizat tipi vardı; mutedil, sıcak ve soğuk. Bu malzemenin kullanılışı arz derecelerine göre tayin ediliyordu. Okumuş kimseler bile dünyanın çok değişik olan ve üçte birini teşkil eden bir bölgesini «tropik»ler olarak sınıflandırmaktadırlar. Buna benzer bir de «Kutup bölgeleri» fikri vardır. Son yıllarda kutbu merkez alan haritaların çokça kullanılmasına rağmen bu fikir değişmemiştir.

Bölge görüşündeki yeni bir terakki iklim bölgesidir. Her coğrafyacının bildiği gibi, iklim bölgeleri hakkında teferruatlı ve güvenilir bilgiler temin eden dünya haritaları mevcuttur. Mamafih, bu kabil haritalar sosyal ilimlerle uğraşanlarca pek tanınmaz ve avam sınıfının zihnindeki dünya manzarası üzerinde pek az tesir yaratmıştır.

Bizim ilgilendiğimiz şey; siyasî dünyanın görüşü olarak iklim haritasıdır. İklimi iyi anlayanların en tanınmış Elsworth Huntington'dur. Şüphesiz, insan enerjisi ve medeniyet seviyesi, siyaset ve kuvvetin başlıca faktörleridir. Avrupa'nın parça parça manzarası yüksek bir medeniyet seviyesi ve enerji verici bir iklim muvacehesinde mütalâa edilmelidir. Keza Japonya'nın tabii kaynaklar bakımından fakirliği, Huntington tarafından Asya'nın en canlılık verici iklimi olarak tavsif edilen Japon iklimi muvacehesinde tetkik edilmelidir. Huntington'un çalışmalarıyla ortaya çıkan iklim ve insan münasebetlerinde asıl mesele iklim faktörüne ne ehemmiyet verileceğidir.

Markham iklim teorilerini bilhassa millî devletlere tatbik etmiştir. Isıtmanın ehemmiyeti üzerinde durmuş ve «air conditioning» için de önemli bir rol tahmin etmiştir. Isıtma medeniyetin kutuplara doğru yapılması için lüzumludur, «air conditioning» ise ekvatora doğru yerleşmeyi artıracaktır.

İklimi başlıca dünya pattern'i sayan Huntington, Markham ve diğerlerinin görüşlerinin pek çok tenkidi yapılmıştır. İklimin ehemmiyetini tamamiyle inkâr ancak pek optimist kimselerin harcıdır. Ziraatın yayılmasının soğuk ve kurak hudutları vardır. Her ne kadar büyük şehirler ve büyük kuvvetler mahallî gıda arzının kifayetsiz olduğu yerlerde kurumuşlar ve hiç gıda istihsal edilmeyen yerlerde de vücut bulabilecekler ise de, bugünün inkişaf eden şehirleri olan Murmansk, Igorka ve Fairbanks'in yarının Moskova ve New-York'u olabilmesine iklim değişmedikçe -ki bu şart iklim teorisini destekliyor- imkân yoktur. Mamafih iklimin ehemmiyetini kabul etmek, iklim bütün şeylerin ve bilhassa siyasî şeylerin ölçüsü olarak kabul etmek demek değildir. Sadece şu neticeye varabiliriz: İklimin fiziki ve zihni tesirleri halâ tam manasiyle

bilinmemektedir ve bunların siyasî tefsiri sadece tahminden ibarettir.

Doğu ve Batı Yarım Küreleri : Hakikat mı Yoksa Hayal mi?

Amerika'nın keşfi arzanî mıntıklar fikrinin kifayetsizliğini bir ke-re daha belirtti. Atlantik, dünya kararları arasında tulanî bir fasıladır. Her ne kadar Amerika sahillerinde Avrupa'ya benzer iklimler de bulunabilirse de, aradki büyük su kitlesi bir inkitadan çok daha büyük bir şeydir. Ayrıca, Da Gama'nın seyahati ile sıcak mıntaka (torid zone) bir mania olmaktan çıkmıştır. Okyanuslar büyük yollar olmuş ve böylece yeni düşünce tarzları yaratmıştır.

Büyük seyahatler neticesi öğrenilen kıt'alar, doğu ve batı yarım küreleri mefhumlarını doğurmuştur. Bu kıt'alara verilen isimler dünyanın düz olduğunu ve Atlantığı ortadan dünyayı ikiye ayırdığını ihsas ediyordu. Bu görüş; XIX. asır içinde Amerikan fikrine hâkim olmuştur ve İkinci Dünya Harbine kadar ehemmiyet taşıyordu, hatta bu gün bile rastlanabilir. Eski günlerde bu fikir oldukça isabetli idi. Ne George Washinton ve ne de Abrahan Lincoln, Pasifiği düşünmek lüzumunu duymamışlardı. Önemli olan şey İngiltere ve Fransa'nın Atlantik'te ne yaptığı idi. Avrupa'daki kuvvetli devletlere göre Hind okyanusu önemli bir bölge idi, fakat orada vukubulan şeyler, Avrupa'da vukubulanlara nazaran tali derecede ehemmiyet taşımakta idi. Çin ve Japonya ise dünyanın bir köşesinde inzivaya çekilmiş ve cihanşumul mekân fikri ağacının meyvasını henüz yememişlerdi.

Doğu Asya'nın uyanması ve Pasifikteki siyasi nabız vuruşunun sür'atlenmesi yarım küreler inancını yıkamamıştır; Doğu ve Batı yarım küreleri tabiri kullanılmaya devam edilmiştir. Halbuki bu doğu ve batı tabirleri Pasifiğe tatbik edildiği zaman bir mana ifade etmez. Amerika'luların, garba doğru yayılışının fazilet ve üstünlüğü hakkında garip bir inançları vardır. Avrupa'ya karşı «isolationism» ve Pasifikte «expansionizm» bir arada mütalâa edilebilir. Çindeki «dört yüz milyon müşteri»nin cazibesi, Avrupa'nın zengin halkının cazibesinden daha çekici olmuştur. Uzak Doğu'nun ortaya çıkması Birleşik Devletleri dörtgen biçiminde düz bir dünyanın merkezinde bırakmıştır. Bu Asya tarafından kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Amerika'yı merkez alan Mercator dünyası Birleşik Amerika'da adeta standard olmuştu. Japonya'yı merkez alan ve Atlantığın ortasında biten bir japon mektep haritasını ilk gördüğümdeki hayretimi halâ hatırlıyorum. Amerika'nın dünya görüşü, Amerika'luları pek az alâkadar eden Hint Okyanusundaki Britanya'nın sağlam durumu karşısında daha da takviye bulmuştur. Hatta İkinci Dünya Harbi bile bu görüşü değiştirmede; Hint Okyanusu

Britanya'nın mes'uliyetine bırakılmıştı ve oralarda pek az Amerikan askeri bulunduruldu.

Yarım küreler mefhumu pek çok Amerikan pasifistinin rağbetini kazandı. Amerikan pasifistleri çeşitli fikirlere sahiptirler. Fakat bazı-
larının innacı, mazbut bir orta sınıf halkın oturduğu sayfiyede çarşıya
giderken kapısını kapamayan ev hanımının vaziyetine benziyordu.
Amerikan pasifistleri harp fikrine cidden hiddet duyuyorlardı ve güya
emniyetli olan bir mevkide oturmuş olmakla sulhun hiç bir fedakârlık
yapmadan temin edilebileceğini zannediyorlardı.

Yarım küre mefhumu infiratchılık (isolationism) için bir coğrafi
rasyonel temin ediyordu. Amerika'daki infiratchılık bir siyasî hareket
olmaktan ziyade insiyaki bir harekettir. Beynelmilelci olduklarını iddia
eden bir çok kimseler bazı meseleler de gayri şuuri olarak infiratchı ha-
reket etmektedirler. İnfiratchılık Amerika'nın orta batı kısmında gayet
tutunmuştur. Fakat orta batının sadece mevki sebeble infiratchı olduk-
ları doğru değildir. Sahil halkından da gayet kuvvetli infiratchılar çık-
mıştır.

Batı yarım küresi mefhumunun ehemmiyeti Roosevelt'in ademi mü-
dahale «nonintervention» tedbirlerinde görülebilir. Meselâ fazla destro-
yerleri batı Atlanitkteki ada üslerine yerleştirmesi gayet mahirane bir
hareket idi; çünkü böylelikle hem yarım küre müdafaası taraftarlarını
tatmin etmiş oluyor ve hem de İngilizlerin anavatanlarını savunmaları-
na yardım edilmiş oluyordu. Alman denizaltılarına karşı ilk hareket sa-
dece batı Atlantığe münhasır kalıyordu. Sonradan, İzlanda'da batı ya-
rım küresine dahil edildi. Harpten önceki askere alma kanunu,, askerlik
hizmetinin sadece batı yarım küresinde yapılacağını belirtiyordu.

Birleşik Devletler tamamiyle muhasım duruma geçtiği halde batı
yarım-küresi fikri halâ tutunuyordu. Batı Afrika'da daimi bir Amerikan
üssünün kurulması niyetinin altında da bu fikir vardır. Zira, Merkator
haritasında bütün transatlantik yerler içinde batı Afrika, batı yarım kü-
resi müdafaası ile ilgili görülebilecek en münasip yerdi. Çok şükürkü bu
görüşün yerini, İngiltere ve Fransa'nın desteklenmesinin strateji baki-
mından daha doğru olduğu fikri aldı.

Panregion'lar

Yarım küre mefhumunun en faydalı mahsullerinden birisi Pan-
Amerikanizm'dir. Her ne kadar Amerikalılar kültür ve ekonomi bakı-
larından bir ünite değilseler de oldukça müşterek bir tarihleri vardır ve
Avrupa'ya karşı soliderite'yi temin etmekte müşterek menfaatları var-
dır.

Pan-Amerikanizm *Haushofer*'i coğrafi düşünüşün parlak bir misa-

li olarak cezbetmiştir. Kendisinin global görüşe yaptığı en büyük hizmet panregion'lar mefhumudur. Alman geopolitikçilerine göre üç panregion mümkündür. Bunlar: Pan-Amerkia, Pan-Asya ve Eurafrika. Bunlardan sonuncusu Alman hâkimiyeti altına alınabilir deniyordu. Rusya'da Hindistan'ı alarak bir Penregion kurabilirdi. Britanya ve diğer deniz aşırı imparatorluklar bir çeşit panregion'lar idi, fakat bu panregionlar geopolitikçilerin tasavvur ettikleri daha büyük panregionlara birer mani idi. Haushofer'in panregion'ları başlıca iki geopolitik gayeye hizmet etmiştir: Daha büyük arazi ve otarşi. Bu panregion'lar tulanî kuşaklarda tesis ediliyor ve böylelikle bütün iklimlerin mahsulleri temin edilerek gıda ve mineral bakımından kendi kendine yeterlik temin edilmiş bulunuyordu. *Whittlesey* bu panregion'ların hiçbirinin harpsiz kurulamayacağına işaret etmiştir. Üstelik bunların hepsinde kara nakliyatına mani olacak fizikî engeller vardır.

Batı yarım küresinin uygun bir stratejik ünite olmadığı neticesine varan *Spykman*, harp sonrası için bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Cemiyeti Akvam'ın muvaffakiyetsizliği müşterek emniyet için diğer bir cihanşumul teşkilât kurulması fikrinden kendisini soğutmuştur. Bunun yerine müşterek menfaatleri birleştiren regional birliklerin daha isabetli olacağını ileri sürmüştür. *Spykman* bu şekilde üç birlik teklif etmiştir; ve herbirinde Birleşik Devletler üyedir. Bu birlikler şunlardır: Avrupa Birliği, Uzak Doğu Birliği ve Pan-Amerikan Birliği. Şarki Hind, Avustralya ve Yeni Zelanda, Uzak Doğu Birliğine dahilse de bir Güney Asya Birliği noksanı göze çarpıyor. *Spykman* bu birlikleri kuvvetler muvazenesi sistemi olarak telakki etmekte ve Birleşik Devletlerin tek taraflı ittifaklardan kaçınarak ağırlık noktasını değiştirmemesini tavsiye etmektedir.

Malûmdur ki, yeniden bir cihanşumul teşkilât kurulmuş fakat bölge anlaşmalarını temin eden hükümler de bu teşkilâtın anayasasına konmuştur. Neticede ortaya çıkan şey ne *Spykman*'ın ve ne de Haushofer'in plânıdır. Sovyetler Birliği panregion denebilecek bir blok kurmuş ve fakat burada diğer üye olarak Hindistan yerine Çin'i almıştır. Birleşik Devletlerin bir muvazene kuvveti olarak hareket edebileceği regional birlikler yerine, regional ittifaklar yahut ittifak gurupları kurulmuştur. Meselâ NATO, OAS, ANZUS, SEATO ve Japon ve Milliyetçi Çin ile ittifak gibi.

Bir Ölçü Olarak İnsan

Fiziki ve beşerî coğrafya ikiliği sun'i bir ayrılıktır. İskân edilmiş pek az yer kalmıştır, ve hiç kimse halen toprak habita'sından kur-

tulamamıştır. Teorik olarak, «İlkönce tabiat» ve «İlkönce insan» başlangıç noktalarından girilen tetkiklerde aynı neticeye ulaşmak icab'eder. Fakat, insan zihni, yer yüzü gibi kompleks bir bütünü kavramakta güçlük çeker. Bunun için, fiziki ve beşerî bilgilerden çıkarılan neticeler arasında farklar zuhur eder. Mıntıkalar, iklimler ve yarım kürelerin yarattığı düşünce silsilesi, nüfus, ırk ve kültür'ün yarattığı düşünce silsilesinden ayrıdır.

Meseleye insanla başlarsak, ilk husus insan sayısı ve dağılışıdır. Nüfus haritası dünyanın halini, geçmişini ve geleceğini hulasa eden global bir görüş temin eder. Nüfus haritasını metin olarak almak suretile tarih ve coğrafya dersi; iklim, toprak, tabii kaynaklar, cemiyet hükümet ve teknoloji hakkında bilgi temin edilebilir.

Nüfus haritası temel olmakla beraber, bir atlama tahtasıdır. *Trewartha*, nüfus coğrafyası hakkındaki metodik incelemesinde «nüfus dağılışının büyük pattern»lerine üçüncü derecede bir ehemmiyet veriyor. Biz umumiyetle nüfus rakamları ile iktifa etme temayülündeyiz. İkinci Dünya Harbi esnasında, Çin'in insan gücü hakkındaki büyük ümitlerin neticesi aldatıcı olmuştur. Mamafih, aynı kuvvet daha iyi teçhiz edilerek ve teşkilâtlandırılarak Kore'de korkunç bir kuvvet halini almıştır. *Notes-tein*, Sovyet Birliğinin büyük insan gücü potansiyeline işaret etmekte ve fakat bunun müessiriyetinin ancak bol tabii kaynaklarla birleştiği zaman ortaya çıktığını ileri sürmektedir.

Mackinder, siyasî coğrafya hakkındaki ilk yazısında (1890) «yerleşen insan» ile «gezgin insan» arasındaki farka işaret etmiştir. Nüfus haritası yerleşen insanı gösterir ve bu harita iklim bölgelerini gösteren haritadan daha fazla bir harita değildir. *Mackinder* bu eski yazısında, iki nüfus kesafeti mintikasına dikkati çekmiştir: Avrupa ve Muson bölgesi Asya. Bundan sonra Sahra'dan Gobi'ye kadar uzanan kurak kuşağa dikkati çekmiş ve manıayı aşmanın tarihi ehemmiyetini belirtmiştir.

Mackinder dünya nüfus pattern'ini hiç bir zaman gözden kaçırmamıştır. 1919 da çıkardığı kitabında, 1890 tarihli makalesinin global görüşünü tekrar teyit etmiştir. Kitabında üzerinde durduğu şey «gezgin insan»dır; İnsanı kara ve deniz adamı olarak tetkik etmiştir.

Bir kimsenin dünya nüfusu hakkındaki görüşü çok hissi olabilir. Amerikalılar Asya'nın «dolup taşan nüfusuna» adeta insan ehemmiyeti vermiyen bir gözle bakmışlardır. Halbuki Amerika'daki nüfus artışına «sıhhatli ve canlı bir artış» demişlerdir. Fransa'daki nüfus durgunluğunu içtimai bir gerileme telakki eden Amerikalılar, Hindistan ve Japonya'da doğum kontrolunu tavsiye etmektedirler.

İnsan sayısı kadar önemli bir mesele ırklardır. İrkî değişiklikler, hakikat veya hayal olsun, siyasi bir ehemmiyeti vardır. Pek çok kimse-lerin zihnindeki ırk görüşü antropolojik görüşe uymaz. Bazı kimseler sadece iki kategori bilirler; Kendimiz ve daha aşağı ırklar. Bazıları ise beyaz, siyah, sarı diye renklere ayırırlar. Yetişkin antropolojistler ise dünya ırk haritasına taraftar bile değillerdir. Çünkü ırklar hakkında bir görüş birliği yoktur.

En tanınmış ırk coğrafyacılardan *Griffith Taylor*'un teorisi şudur: İç Eurasia'dan birbirini takip eden ırklar çıkmış ve bunlar üç yarımadağa göç etmişlerdir. Bu yarımadağlar Avrupa - Afrika, Amerika ve Malaya - Avustralyadır. Taylor'un ırkları tekamül eden bir seridir ve en sonuncusu olan Alpine - Mogol'u üstün tutmaktadır.

Kültür Alemleri

Dünya kültür pattern'i, siyasî bakımdan, ırka nazaran daha çok temellidir. İrk anlaşmazlığı kültürelidir. Fakat hiç ırk faktörü olmadan kültür anlaşmazlığı olması da mutaddır. Bir insanın kendi kültürünün yüksekliğine inancı neticesi olarak yabancı memleketlerdeki misyonerler, eğitimciler ve iş adamları kendi kültürlerini dünyaya yaymaya çalışmaktadırlar.

Antropolojistler gayet makul sebeplerle kültür haritası neşrine de taraftar değildirlar. Çünkü fiziki bir hadise olan iklim haritaları bile herkes tarafından kabul edilmez haldedir. Kültür çok daha kompleks bir hadisedir.

Russell - Kriffen'in kültür haritasına göre: Avrupa, kurak bölge ve şark kültürleri ayrılmıştır. Bir de Amerika Pasifik ve Afrika kültürü vardır.

Toynbee, kültür yerine cemaati alır ve beş önemli cemaat sayar: Batı Hıristiyan, Ortodoks Hristiyan, İslâm, Hindu ve Uzak Şark.

Kültür hadisesinin en mühim veçhesi kültürler arasındaki temasıdır. Bu temas neticesinde imparatorluklar doğmuş ve gene imparatorlukların başına da kültür temasları sebep olmuştur.

Politik Ekonomi

Kültürlerin teması ile ilgili olarak Whittlesey'in «İstismar edilebilecek dünya» görüşü vardır. Kendisi asıl meselenin politik tabiyetten ziyade ekonomik bağılılık olduğunu söyler. Yaptığı harita ancak o zamanın istismar edilebilecek dünyasını (1939) göstermektedir. Bu dünya her devre göre değişmiştir. Bugün «eski» diyebileceğimiz istismar dünyası - ki bu Avrupa'nın deniz kuvvetine istinat ediyordu - daralmaktadır. Üstelik eski usul emperyalizm de yok olmaktadır. Whittlesey'in is-

tismar edilebilir dünya diye ayırdığı kısma bugün «geri kalmış bölgeler» denmektedir. Terimlerdeki bu değişiklik siyasi hedefteki değişikliğe işaret eder. Tatbikat iyi niyetlerle aynı seviyede yürümese bile bu değişiklik gene de önemi haizdir.

Maddî Temel

Yeni endüstri çağı, ham madde ve yakıt için olan muazzam talebi ile siyasi dünya görüşünü değiştirmiş ve siyasi dünyayı tabii kaynaklar ve kaynaktan istifade çerçevesi içinde tetkikine dair bir temayül yaratmıştır. Bu sahada en tanınmış yazar *Brooks Emery'dir*. Kendisi, büyük devletlerin ham madde durumlarını incelemiş ve Birleşik Amerikanın ham madde bakımından yabancı kaynaklara olan bağlılığını belirtmiştir. *Ackerman*, kaynak meselesini başka bir zaviyeden almış ve kaynakları «tekâmül seviyesi ve imkânları» muvacehesinde tetkik etmiştir. Kendisi bir harita üzerinde «Müterakki dinamik merkezler» (Bilhassa Avrupa ve Kuzey Amerika), «Geçiş bölgeleri» ve «terakkisi kabil bölgeleri» (bazısında terakki ihtimali derecesi yüksek, bazısında düşük) «terakkisi nisbeten kabil olmayan bölgeler» (kurak ve kutup bölgeler) göstermiştir. Ayrıca bir de «gayri müstakar bölge» göstermiştir ki bu bölge Akdenizden başlar güney Eurasia'dan geçer Japonya'ya uzanır.

Maddi temel'in siyasi dünyada önemi aşikardır. Fakat tam hüküm verebilmek için bu maddi temeli (yani kaynakları) diğer faktörlerle; insan gücü, meharek ve teknik, sermaye, liderlik gibi şeylerle birleştirerek mütalâa etmek gerekir.

Siyasî Kontrol

Halihazır siyasi haritalar basmakalıp şeylerdir ve bize dünyanın gayet muntazam taksim edildiği intibainı verir. Halbuki hudutların bir kısmı tam manasiyle tesbit edilmemiştir. Deniz sınırları hakkında halâ bir anlaşmaya varılamamıştır. Antartik hakkındaki iddialar ihtilâflıdır. Keza bir memleket sınırları içinde bile siyasi ve rejyonel ayrılıklar vardır.

Memleketleri hakimiyetlerinin derecelerine göre tasnif edenler de olmuştur. *Manfred Langhans* sekiz derecede hakimiyete göre memleketleri tasnif etmiştir. Birinci derecede dahili ve harici işlerde tam manasiyle müstakil memleketler vardır. Son sekizinci derecede ise o memleket bütün işlerinde tabi durumdadır.

Hartshorne, siyasi sınırları bir tarafa bırakarak siyasi kontrol realitesi üzerinde durmuştur. Mamafih kendisinin tasnifindeki «daimi müstemleke», «Pasif mutavaat» gibi gurupları bugünün realitelerine uymamaktadır.

Devletin Durumu

Van Valkenburg, 1939 da devletlerin devri durumuna istinaden bir harita hazırlamıştır. Kendisine göre genç devletler (veya hükümetler) dahili teşkilâtları ile meşguldur, ergin devletler mütecavizdir, olgun devletler sahip oldukları ile iktifa ederler, yaşlı (bunamış) devletler de çözülmeye halindedir.

Bu devrî süreler için her hangi bir zaman uzunluğu tasrih edilmemiştir. Devletler için yeniden gençleşmenin mümkün olduğuna müellif işaret ediyor.

Van Valkenburg'un devrelerini ve haritasını tenkit kolaydır. Mesele: Mısır halihazırda ihtiyarlık devresinde midir yoksa gençliğinin ilk safhasında mıdır, veya Sudan'ı kontrol etmek istemesi bir erginlik alâmeti midir. Rusya, Ivan IV. den İkinci Dünya Harbine kadar genişleme siyaseti takip ediyordu ki, bu bir erginlik alâmetidir. Fakat Rusya olgunluk alâmet göstermeden ihtiyar olmuştur.

Hartshorne, «olgunluk» terimini devlet arazisi ile ilgili bir durum tipine nazaran kullanmış ve bu duruma devri herhangi bir mahiyet verilmesini reddetmiştir. Hortshorn'un kullandığı manada bir devletin olgunluğa ermesi bazan mümkündür ve bazı hallerde de hiç mümkün olmaz. Kendisinin «olgunluk» mefhumu şöyledir: «Bir devletin olgunluğa ermesi demek; o devletin bütün mıntıkaları ahalisinin kendi arazilerinin devletin bütünleyici bir parçası olduğunu hiç tereddütsüz kabul etmeleri hususunda bir (raison d'être) teessüs etmesidir.»

Hartshorne, gayet makul olarak olgun ve olgun olmayan devletler hakkında bir harita hazırlamamıştır. Ben böyle bir harita hazırlanmasını talebelere vazife olarak vermiştim, neticeler çok ilgi çekici olmuştur fakat neşrine cesaret edilemez. Bazı devletlerin olgun ve diğer bazılarının ise olgun olmadığı hususunda kesin karar verilebilir. Fakat arada öyle devletler vardır ki bunlar için bir karar vermek mümkün değildir. Sulh için esaslî bir şart kuvvetli devletlerin arazi bakımından olgunluğa erişmiş olmaları lüzumudur.

«CIRCULATION»

Mackinder, siyasi coğrafya hakkında yazdığı ilk yazıda «gezgin insan» ile «yerleşen insan» arasında bir tefrik yapmıştır. Circulation (eşya ve insan hareketlerinin bütünü ifade eden bu terim Fransızlar tarafından ortaya atılmıştır) mevzuunda duyulan ilgi modern dünyada çok artmıştır. Çünkü circulation'un sür'ati ve miktarı artmıştır. Mamafih birçok coğrafyacılara halâ «yerleşen insanı» esas faktör olarak almaktadırlar.